

vprašanje slovenski narod, njegovo vlastitost, omiko in napredovanje posebej, mislim, da bi ne bilo odveč, ako bi se od tega tudi očitno kaj govorilo, pa brez zamere! Pisavca tega spisa ne vodi ne prevelika ljubezen do slovenščine, ne zopernost do nemščine, ker dobro mu je znan stari pregovor: „Kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“ in ker tudi dobro vé, da od višje omikanega človeka pri nas se tirja znanje nemškega jezika. Al le resnica naj velja, in ako se motim, naj me drug preveri s terdnimi dokazi.

Kdor hoče prav odgovoriti na zgornje vprašanje, mu mora namen ljudskih šol jasen biti. In kaj je namen ljudskih šol? Namen ljudskih šol je: naučiti otroke tistih reči, ki jih bodo potrebovali, kadar bodo zapustili šolo. To se ne more spodbiti. Ako je pa temu tako, se mora učenik, kadar ima mladost pred seboj zbrano, vprašati: Kaj bo iz teh učencov, kadar bodo zapustili šolo? Odgovor je lahek, ako se je učenik le nekoliko ozert po svojem šolskem okraji; pa tudi volitev učnih predmetov je razvidna, ako hoče biti pravi učenik in osrečevavec ljudstva. Kakor se razlagajo učencom bogoslovja, zdravništva, pravice itd. tisti nauki, ki jih bodo potrebovali spolnovaje dolžnosti svojega poklica, tako mora dosledno tudi nauk v ljudskih šolah primeren biti potrebностям učencov. Šolski otroci po kmetih ali po deželi so sinovi in hčere večidel poljskih obdelovavcov, ki bodo za nekatere leta staršem pomagali pri kmetovanji ali živinoreji in jih po njih odstopu nadomestovali. Nekteri kraji so tudi taki, kjer se pečajo prebivavci s pahišnim kramarjenjem in hodijo v druge dežele. Rokodelci so zlasti po terjih in mestih na deželi ali v večjih vaséh.

Po tem pregledu se vidi, da začetni nemški nauk nič ne koristi takim otrokom, ki bodo po izstopu iz šole poljedelci in živinorejci, marveč ukvarjanje in vbijanje s tem učenjem jim še škoduje na več strani. Kako to? Vsak dober učenik skerbí, da vsili svojim učencom kak predmet saj toliko v glavo, da prestane vendar z nekoliko častjo konecletno preskušnjo. Kako pa se je treba ubijati in upirati z naukom popolnoma neznanim, in koliko primerama naj več ur za to v tednu obrniti, vedó naj bolj šolski učeniki sami. In kakošen dobiček dosežejo s tem? Ta, da se take ure učenci dolgočasijo, da zgubljajo veselje za druge nauke, in da spozabijo po izstopu iz šole v malo letih to, kar so se bili naučili s silo in težavo. Škoda le za toliko ur, za zlati čas, ki so ga preživeli nepridoma v šoli! Ali bi ne bilo stokrat bolje, ako bi se bili učili ta čas zemljopisja, zgodovine, ali pa nekoliko iz naravoslovja, kemije itd., ker to bi jim pozneje mnogo koristilo pri umnem kmetovanji. To spoznajo vsi modri možje, zato je rekel g. Fr. Eimuth v velikem zboru kmetovavcov na Dunaji 16. maja t. l.: „Potrebno je, in po mojih mislih prvo potrebno, da se drugač osnujejo naše šole po kmetih, in to tako, da se razlagajo kmečkim fantom že v teh šolah, saj po večjem, tisti nauki, ktere bodo potrebovali pozneje kot kmetijski gospodarji.“ In slavni Chevalier je rekel: „Nauk v kmetijskih rečéh je pravi začetni nauk v ljudskih šolah.“

Kogar tedaj ne slepi enostranost, mora spoznati, da celo nič ne koristi začetni nauk nemškega jezika takim učencom, ki ostanejo po izšolanji doma pri kmetii, ali pa služijo na kmetih, veliko več jim še škodje na mnoge strani, ker se zamudé in opusté drugi koristni nauki, ali se saj ne razlagajo tako, kakor bi bilo potreba.

Ugovarjal bi mi kdo, da prestopajo učenci iz ljudskih šol v poglavitne šole, torej jim je potreben začetni nemški nauk, da ne zaostanejo. Prav bi imel, ako bi bilo to res. Ali skušnja uči, da jih iz ljudskih šol le prav malo gré v poglavitne šole, in pa, če mislijo starši otroke naprej dati, jih dajo, kakor hitro je to mogoče. Pa če bi jih tudi ne dali, vprašam: Ali so ljudske šole priprav-

ljavke za poglavitne? in ali se ne utopí korist za take, ki mislijo „naprej študirati“, popolnoma v škodi, ki zadeva iz poprej razlaganih vzrokov druge, ki ostanejo doma. Če pa že želé starši otroke poslati po končani ljudski šoli v poglavitne, naj bi učeniki posebej učili take otroke v nemškem jeziku, kar bi gotovo toliko raje storili, ako bi se jim njih trud kolikor toliko povernil. Tako bo na vse strani prav.

Mislil bi si morebiti tudi kdo: „Saj je vendar le prav, ako se učé otroci nekoliko nemšine tudi; gospóski pišejo in govore le po nemški, in vse pisma, ki jih dobí kmet v roke od uredov, so nemški.“ Ali med začetnim naukom in med znanjem jezika je dolga dolga pot. Saj smo hodili leta in leta v šole, še nas velikrat težko stane razumeti tehnične izraze gosposkinih pisem, in tak, ki se je le za silo nekoliko sklanjati „abändrati“ in „abwandlati“ učil, bi umel dolge zavite periode nemške pisave s tisto malo trohico besedi, ki se jih je naučil v ljudski šoli, in ki mu ne pridejo drugikrat na misel, kakor kadar je že spraznil nekoliko kozarcov vina ali žganja, in se mu je že jelo po glavi mešati! Takrat naj raji pokaže, da se je učil v šoli tudi nekoliko „deutsch.“

Le po tacih krajih, kjer so pahišni kramarji doma, ki hodijo na nemško, po večjih terjih in po mestih na deželi, kjer je velik del prebivavcov rokodelskega ali pa obertnijskega stanú, bi utegnila ta naredba nekoliko koristiti, ker se s tem postavi podlaga poznejšega omikovanja v jeziku, ki ga kdo potrebuje v obhoji zavoljo kupčije ali obertnije. Ako pa to velja, bi se imeli po Notranjskem razlagati tudi začetni nauki laškega jezika, ker Notranec imajo več opraviti z Lahi kakor pa z Nemci. Sploh pa naj bi se v ljudskih šolah gledalo le bolj na povzdigo domačega jezika, kakor na učenje tujega, in v ljudskih šolah naj bi se razlagali taki nauki, ki zares pomagajo ljudem k dušnemu in telesnemu blagostanu. Tako se bodo s časom priljubile šole ljudem, in ne bo jih treba toliko priganjati z gerdo in s silo v šolo. Visoka vlada nam je pravična in nam želi dobro; slavni gospodje z mitro na glavi nam svetijo z lepimi izgledi; naj bi pač spoznali tudi drugi, prava omika naroda je le mogoča na národni podlagi, opuševaje vse ptuje po ljudskih šolah, katerih namen ni in ne more biti učiti jezike, ampak za življenje potrebne vednosti in tako pospeševati dušni in telesni blagor domovine.

Zoridanov.

Pomenki krajskega društva v 16. mesečnem zboru.

Društveni tajnik gospod dr. E. Kosta je obrnil pozornost zbora najprvo na 2. zvezek 1. oddelka Chmelovih bukev pod naslovom „Monumenta Habsburgica“ izdanih na Dunaji 1855. Ti spisi so tudi za našo domovino važni, ker v oddelku „Cesar Fridrerik IV., njegova rodbina in njegove dežele“ ne govore le v posebnem poglavji od krajske dežele (str. 888—921), temuč tudi na drugih mestih se nahajajo stare pisma v téh bukvah, ktere zgodovino naše domovine razjasnjujejo. Med drugimi je oménil gosp. tajnik dveh pisanj na str. 330 in 331, ktere je pisal papež Sikst IV. cesarju Frideriku IV. (št. 22 in 25), v kterih se imenovani papež tudi nadškofa Andreja krajskega „archiepiscopus Craniensis, Craynensis“ spominja. Ob enem pravi gospod tajnik, da bi utegnulo težko biti, tajiti, da omenjeni nadškof ni živel. Rés je, da v iméniku ljubljanskih škofov nadškofa Andreja ni brati; mogoče je pa, da je Andrej le naslov krajskega nadškofa imel; imel je namreč pri cesarju posvetno službo, ker ga papež Sikst imenuje „orator tuus“ (govornik tvoj).*)

*) Kaj pa, če je bil Andrej dvorni duhovni govornik (Hofprediger) in ne v posvetni službi cesarjevi? Vred.

Dalje je povédal gosp. tajnik, da je visoko učeni vratislavski profesor dr. T. Momsen, pisatelj poslavljene rimske zgodovine, tudi v Ljubljani se mudil in tu svojo nabéro naših rimskih kamnov, jih zlastnimi očmípregledavši, epopolnil. Imenovani profesor je prehodil skorej celo Evropo z namenom, bukve izdati z naslovom „Corpus iscriptionum.“ Dobro so mu znane vse dela našega zgodovinstva; dokazal je pa tudi tajniku, kako zanikerno so njegovi (Momsenovi) predniki bili v zadevi rimskih spomenikov. Gledé med gosp. Terstenjakom in gosp. Knabelnom nekđaj prepirnega napisa „Charito“ v Vidmu je potegnil Momsen s Knabelnom; z ozerom na Rožanski Mitrov kamen pa je enako za gotovo izrekel, da se perve čerke napisa D. I. M. nikdar ne morejo drugače brati, kakor „Deo invicto Mythrae“; „Deo Jovi Maximo“, ni ne latinsko ne napisoslovsko. Temu nasproti pa so vsi dosedanji razlagavci naslednje P. P. P. krivo razkladali: brati se morajo: „Tres Publii“ in pomenijo troje celó enakih imen: 1. Elia Nepota; 2. Prokula in 3. Firmina.

Gospod profesor Metelko je govoril o družbah za razširjevanje sv. pisma, posebno se opéraje na spis Kopitarjev v „kleinere Schriften“ (str. 373). Te družtva, najpervo v letu 1804 v Londonu ustanovljene, so doslej že 40 milijonov sv. pisem v vsih jezikih in med vse ljudstva razdelile; med témi tudi 50,000 tako imenovanih staroslovenskih. Pa vendar se ne skladajo te veličanske prizadevanja ne z djanskim ne z literarnim namenom téh družtev, ker kakor v začetku tako delajo tudi današnje dni te družtva bolj prenapetneži kakor v resnici jezikoslovno omikano človekoljubi in preiskovavci sv. pisma; zlasti veljá to od vodnikov teh družtev. Zavoljo tega tudi prestave sv. pisma niso brez pogrěškov. Gospod profesor Metelko, v slovanskih rečéh gotovo veljaven mož, od tistega iztisa staroslovenskega sv. pisma, ki ga on sam ima, pravi sledeče: Knjiga je na oči res kaj krasna, na lepem terdnem popirji prav čisto in razločno natisnjena, al prestava je slaba, ker je lepa staroslovensčina z debelimi rusizmi zmešana in je taka mešanca, ktere niso nikoli govorili in je tudi sedaj ne govoré. Enaka je s prestavami v druge jezike. — Nazadnje je gosp. profesor Metelko omenil potrebo občne abecede, po kateri bi se izhajalo s kakimi 60, k večjemu 70 čerkami namesti 10 do 12000 znamenj, ktere se sedaj v znanih abcedah rabijo. Kako velika bi bila hasen, če bi tako občno abcedo tudi le za 400—600 afrikanskih in ameriškanskih jezikov rabili, v evropskih pa doslej navadne ohranili!

Gospod prefekt Rebič je govoril v Indo-Scitih, prizadevaje se, dokazati, da so najpoglavni izrazi Indov v političnih, verozakonskih in slovstvenih zadévah slovanske korenine in slovanskega pomena. Tako so bili knezi in vojaki Indov Četri imenovani. Gospod Rebič izpeljuje to besedo iz slovanske „četeri“, „četri“ in priličuje to z nemško „Vierfürst.“ Besedi „Šater“, s ktero so umetalnike in rododelce zaznamnjali, prilastuje pomén slovanske in horvaške „šator“ (šotor); beseda Vajše izvira po njegovem mnenji od slovanske „vas“. Bramini se imenujejo zadnjič po prvem bogu Indov „Brahma“ in gospod prefekt Rebič postavlja tega boga enakega severno-slovanskemu bogu Provu, operaje se na nemške pisatelje slovanske zgodovine Gebharda (Geschichte der alten wendisch-slavischen Staaten) in Helmolda (Chron. Slavorum). Čisto slovanske iméni indiškíh boginj Višnu (primeri: „višni (?) gospod Bog“) in Živa (boginja življenja), in skupno ime téh tréh bogov Trimurti (tri in murti, = moč) morem. Iz vsega tega — je sklenil gospod Rebič — je posnéti, da so samo ondi pristni Slovani živéli, kjer so bivali Sciti; tu izrečenega ne bodo temeljiti zgodovinarji ovréči hotli, ker dobro vejo, da so Slovani scito-sarmatskega rodú v 2. polovici 6-stoletja po Kristusu v Evropo se preselili.

Več pričujočih je pa zoper to vgovarjalo, zlasti je družtveni tajnik opomnil, da je sorodnost vseh ljudstev

arskega in indo-germanskega rodú, namreč Indov, Slovanov, Germanov, Grékov in Romanov gotova, da toraj vsi ti jeziki iz enega vira izvirajo, ki se dá bolj ali menj očitno dokazati; nasproti pa tudi ni pripustljivo, gori navedjene indiške besede zgolj iz slovanskih korenin izpeljevati, kar posamezno dokazati bi tudi ne stalo pretežko.

Nazadnje je govoril v kratkem gospod družtveni kustos Jelovšek o starem pismu od mesca februarja 1693, v katerem se nahajate imeni dvéh slavnih Krajncov. Med življenjem obéh dela mejo eno celo stolétje. Kupno pismo namreč je, s katerim je prodal Jakob Vodnik, prednjik našega slavnega pésnika in jezikoslovca (pa tudi zgodovinarja) Valentina Vodnika, prvemu krajnskemu zgodovinarju Janezu Vajkardu baronu Valvasorju hišo v Kerškem mestu (sedaj pod št. 85). To se je pa tako godilo: Ko je Valvasor zavoljo mnogih, zlasti literarnih započétij zlo ob svoje premoženje prišel in v letu 1690 svojo veliko biblioteko zagrebškí Jezuitom prodal, je sklenil, pridši tudi ob svoje ostale posestva, v Kerškem mestu se naseliti. Kupil je tedaj omenjeno hišo, kjer je mesca septembra 1603 precej ubóžen umrl. Jakob Vodnik je pa prišel v naše kraje, kjer je pesnikov ded Juri hišo v Šiški kupil, kjer še dandanašnji rod živí. Po domače se pravi hiši v Šiški „pri Žibertu.“ V tej hiši je bil rojen 3. februarja 1758 Valentin Vodnik.

Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice.

Spisal P. Hicinger.

3. Ptujščine ne po sili razlagati za slovensčino.

Nima li vsaka reč svoje mere? ne li ravno tako tudi slovenska reč? Rajnki dr. Jakob Župan — kteremu s to opazko ne bodi nič žalega rečeno — je kaj rad slovenske imena iskal po italijanski in greški zemlji, celo po juternih deželah; in kadar se je ktera našla, je berž zodelal:

Vse imamo,
Pa ne znamo;
Le išimo,
De dobimo!

Ali je pa vsaktera taka najdba tudi kaj veljala, ne bo nihče lahko terdil; saj ime babilonskega kralja Nebukadnecarja je tudi imelo biti slovensko, namreč da je bil „nebu godni car.“ Po enakem načinu je rajnki dr. Jan Kolár v svojem delu, „Staroitalia“ imenovanem, skušal, po celi Italii sled staroslovensčine dokazati. Veliko truda je veljalo njegovo prizadevanje. Današnji čas pa je prišlo jezikoslovje na drugačno stopnjo, in Kolarjevo delo se poklada na stran; in pač se človek ne sme kmalo prederzovati, da bi ondi iskal starosloveščine, kjer drugi nahajajo le staroitaljansčino, starogreščino ali kako drugo starojeziščino.

Kar se je razodela bližnja sorodnost indoevropskih jezikov, je prišla etimologija ali preiskovanje besednih korenin na vse drugačne, pa tudi bolj določene in zanesljive pota. Stare Akvileje tedaj pač ni prenašlo siliti na pomen ogljá ali vogla, ko že menda Livi (lib. 39) piše, da je ime dobila po orlu, ki se po latinsko zove aquila; zakaj orli so se pokazali v dobro znamenje, ko se je mesto začelo zidati. Iz Akvileje je Nemeč naredil Akelei, Slovenec pa Oglej. Če bo vsaka Celia enaka slovanskemu Celju, je tudi hrib Celius v Rimu slovanskega rodú; Savo v srednji Italii je morebiti prav za prav le Sara poleg Rima; ako je pa ondi slovenska Sava, bo pa tudi sardinska Savona kmalo slovenska. Ali pa bodo ptujci vse to sprejeli za resnico? ali če se nam morebiti ne bodo posmehovali, to je drugačno vprašanje. Bleze bo treba, tudi za naše domače imena, bodi si rek, hribov ali mest, še bolj tehtnih in zanesljivih dokazov iskazati, kakor pa so se do zdaj rabili. Če ima pa še klic marrha! biti slovenska merha, bode to našim starim očetom le slaba hvala in